

3. COVID-19: How is Italy copying with school closure? URL: <https://www.ukfiet.org/2020/covid-19-how-is-italy-copying-with-school-closure/> (дата звернення: 27.04.2021).

4. "COVID-19 crisis: the education situation in Italy", by Rossella Benedetti. URL: https://www.ei-ie.org/en/woe_homepage/woe_detail/16828/%E2%80%9C-covid-19-crisis-the-education-situation-in-italy%E2%80%9D-by-rossella-benedetti (дата звернення: 27.04.2021).

5. Educare digitale, Lo stato di sviluppo della scuola digitale, Un sistema complesso ed integrato di risorse digitali abilitanti. URL: <https://www.agcom.it/documents/10179/14037496/Studio-Ricerca+28-02-2019/af1e36a5-e866-4027-ab30-5670803a60c2?version=1.0> (дата звернення: 27.04.2021).

6. The COVID-19 crisis and tourism: Response and recovery measures to support the tourism sector in OECD countries. URL: https://www.g20-insights.org/policy_briefs/the-covid-19-crisis-and-tourism-response-and-recovery-measures-to-support-the-tourism-sector-in-oecd-countries/ (дата звернення: 27.04.2021).

7. Exploring the Impact of the COVID-19 Pandemic on Italy's School-in-Hospital (SiHo) Services: The Teachers' Perspective. URL: <https://continuityineducation.org/article/10.5334/cie.26> (дата звернення: 27.04.2021).

Лукіна Т. О.,

д-р наук з держ. упр., професор,
головний науковий співробітник
відділу моніторингу та оцінювання
якості загальної середньої освіти,
Національна академія педагогічних
наук України, м. Київ

УДК 373.1

Лукіна Т. О. Доступність загальної середньої освіти в умовах пандемії: проблеми та перспективи забезпечення в Україні. *Глобальні виклики та пріоритети в часи коронавірусної кризи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 14 травня 2021 р). Київ : Східноєвропейський центр наукових досліджень, 2021. С. 107 – 111.

ДОСТУПНІСТЬ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Поняття доступності (від англ. accessibility of education) освіти є складним поняттям, яке, з одного боку, віддзеркалює зміст гарантій держави щодо забезпечення сукупності умов зі створення рівних можливостей для здобуття освіти індивідам незалежно від чинників соціально-економічного, територіального, культурного, фізичного характеру, а з іншого, – використовується як своєрідна ознака освіти, що характеризує можливість людини /дитини реалізувати

впродовж життя своє конституційне право на освіту. Науковці називають кілька видів доступності освіти: територіальна як забезпечення доступу до дошкільної та загальної середньої освіти (ЗСО); інтелектуальна як можливість і здатність до засвоєння певної сукупності знань, умінь і навичок відповідно до освітніх програм і стандартів освіти; фізична як наявність достатньої та розгалуженої мережі закладів освіти; фінансова (у деяких джерелах економічна) як спроможність населення оплатити запропоновані освітні послуги [3, с. 114].

Актуальність проблеми забезпечення доступності ЗСО під час впровадження дистанційної форми її здобуття зумовлена пандемією COVID-19. Основне призначення дистанційної форми навчання у ЗСО, як відомо, полягає у забезпеченні громадянам можливості реалізувати конституційне право на здобуття освіти “незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров’я, місця проживання” [6]. Однак масовий і примусовий перехід всіх закладів освіти у режим дистанційного навчання здійснювався переважно за допомогою тих технічних засобів і ресурсів, що знаходилися в особистому використанні учасників освітнього процесу вдома.

Важливу роль у виявленні та оцінці чинників впливу на забезпечення доступності ЗСО в умовах реалізації дистанційної форми навчання під час пандемії в різних країнах, у т.ч. й в Україні, зіграли дослідження E.N. Maelan, Ann M. Gustavsen, E. Stranger-Johannessen та Th. Nordahl [9]; Lazić S., Talić T., Marinković D [8]; O. Silva та Á. Sousa [11]; N. Pensiero, A. Kelly та Ch. Bokhove [10]; Ferraro F.V., Ambra F. I., Aruta L., Iavarone M. L. [7]; A. Usher [12]; Т. Лукиної [2; 4] та ін. Варто зауважити, що порівняння результатів опитувань вчителів у 2020 і 2021 роках щодо проблем [1; 5], з якими вони стикаються під час реалізації онлайн навчання, засвідчило їх практичну незмінність. Аналіз ситуації свідчить про те, що в ході дистанційного навчання в умовах карантинних обмежень в Україні:

– відбулася зміна структури навчального заняття та посилилася роль контрольної функції за рахунок всіх інших (розвивальної, мотивуючої, тощо);

– фактично втрапилася можливість для реалізації активних та інтерактивних форм навчальної взаємодії учнів, в результаті якої мали б формуватися навички взаємооцінювання і самооцінювання навчальних досягнень.

Проведений нами аналіз набутого упродовж 2020-2021 років досвіду використання у закладах ЗСО дистанційної форми навчання виявив низку проблем управлінського, правового, організаційного, технологічного, фінансового та ін. характеру. До проблем політико-правового характеру належать:

– відсутність системи моніторингу освітніх проблем та якості ЗСО з регіональною розгалуженою структурою для своєчасного і оперативного збору достовірної репрезентативної інформації про стан і досягнуті результати освітньої діяльності, що, у свою чергу, зумовлює неможливість вироблення як національної, так і регіональної ефективної освітньої політики у сфері ЗСО через відсутність достовірної і оперативної аналітико-статистичної інформації;

– відсутність нормативно-правових документів щодо визначення санітарно-гігієнічних норм з проведення навчальних занять у дистанційному режимі для учнів різних вікових категорій, а також норм щодо обсягів навчального навантаження і оплати праці педагогів з підготовки до навчальних занять і перевірки учнівських робіт під час дистанційного режиму організації навчального процесу;

– відсутність пільгових тарифів або різних форм компенсацій учителям і родинам учнів, які навчаються у дистанційному режимі на період дії карантину, за використання Інтернет-трафіку.

Проблеми технічного характеру зумовлені: невідповідністю якості та категорії комп'ютерного приладдя, що знаходиться у персональному використанні більшості вчителів і учнів, потребам реалізації он-лайн навчання; а також відсутністю постійного Інтернет-зв'язку належної якості на значній території та у великій кількості учасників освітнього процесу.

Проблеми технологічного характеру полягають у:

– неможливості використання певних платформ і сервісів через нестиковки з версіями і можливостями програмного забезпечення на гаджетах користувачів;

– відсутності єдиної уніфікованої освітньої платформи, сумісної з різними версіями програмного забезпечення та необхідності використання учнями кількох освітніх платформ і месенжерів відповідно до вибору і можливостей вчителів;

– неузгодженостях у часі трансляції уроків по телебаченню та YouTube з розкладом занять, у т. ч. й контрольних, на місцях;

Проблеми професійного (компетентнісного) характеру зумовлені:

– недостатнім рівнем сформованості в переважній більшості учасників освітнього процесу цифрової компетентності та навичок реалізації й участі у дистанційному навчанні;

– недостатністю або відсутністю інструктивно-методичного забезпечення українською мовою щодо правил застосування усіх можливостей он-лайн освітніх платформ та інших сервісів для реалізації дистанційного навчання;

– надмірним навантаженням вчителів через необхідність самостійного опрацювання технології використання цифрових ресурсів, а також розробки уроків і методичних матеріалів для контрольних і самостійних робіт учнів;

– обмеженням можливостей педагогів у професійному спілкуванні та обміні досвідом щодо реалізації дистанційного навчання.

Проблеми морально-етичного характеру пов'язані із неможливістю проконтролювати дотримання учнями норм і принципів академічної доброчесності під час виконання домашніх і контрольних робіт.

Узагальнюючи викладене вище, можна зробити наступні висновки:

1. Відсутність на сьогодні репрезентативних і достовірних статистичних даних щодо запровадження дистанційної форми навчання у системі ЗСО в Україні під час карантинних обмежень, пов'язаних із поширенням пандемії призвели до перекидання відповідальності за організацію навчального процесу в цей період на директорів шкіл, що зменшило ефективність ухвалених ними управлінських

рішень. Зазначене обумовлює необхідність Міністерству освіти і науки України спільно з місцевими органами управління освітою сформувати/ відновити систему моніторингу якості освіти з розгалуженою територіальною структурою.

2. З метою зменшення навчального навантаження на учнів та удосконалення системи обліку роботи вчителя під час дистанційного навчання Міністерству освіти і науки України визначити і затвердити нові норми часу на виконання різного роду навчальних і професійних завдань учасниками освітнього процесу, а також розробити санітарно-гігієнічні вимоги щодо організації та часу проведення навчальних занять для учнів різних вікових категорій в он-лайн режимі. Пропонується також розробити нове Положення про дистанційне навчання в закладах ЗСО з урахуванням кращого світового досвіду он-лайн навчання під час карантинних обмежень, виявлених недоліків та уроків його реалізації в Україні.

3. З оглядом на те, що учні середніх і старших класів під час дистанційного навчання вимушені опановувати навички роботи в кількох програмних середовищах, вважаємо за необхідне Міністерству освіти і науки разом з Міністерством цифрової трансформації та органами місцевої влади забезпечити створення єдиної уніфікованої освітньої платформи, принаймні регіонального рівня, сумісної з різними версіями програмного забезпечення персональних комп'ютерів, з можливостями оцінювання в синхронному режимі, з єдиними вимогами щодо користування та розміщенням на ній всіх необхідних навчальних і контрольних матеріалів.

4. Виявлені суттєві відмінності різних верств населення в Україні у доступі до Інтернету та якості його технічних характеристик заважають запровадити єдину електронну платформу для організації он-лайн навчання у ЗСО. Цілком логічним виявляється запровадження системи заходів, спрямованих на максимально повне та якісне покриття Інтернет-зв'язком усієї території України.

5. Для України, як і для інших країн світу та Європи, характерна нерівність у доступі до Інтернету родин з дітьми, яка посилюється із збільшенням кількості дітей та у неповних родинах. Така ситуація є підставою для розробки і впровадження певних соціальних програм підтримки родин з дітьми та надання їм технічних і фінансових можливостей для підвищення рівня доступності для них дистанційної форми навчання.

6. Результати проведених опитувань вчителів засвідчили необхідність удосконалення роботи системи післядипломної педагогічної освіти та розширення можливостей неформальної освіти педагогів. Накопичений досвід науково-практичної та педагогічної діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти, рівень довіри до них споживачів, звичність і зручність комунікації з ними педагогів є причинами, які зумовлюють доцільність посилення матеріально-технічної бази означених закладів для можливості надання ними якісних сучасних освітніх послуг з підвищення рівня цифрової компетентності учителів закладів ЗСО.

Список використаних джерел

1. Іванюк І. В., Овчарук О. В. Результати онлайн опитування “Готовність і потреби вчителів щодо використання цифрових засобів та ІКТ в умовах карантину: 2021”. Аналітичний звіт. Київ : ІІТЗН НАПН України, 2021. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724564> (дата звернення: 30.04.2021).
2. Лукіна Т.О. Державна підсумкова атестація випускників гімназій в умовах карантинних обмежень освітнього процесу. Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць. Серія “Соціальні та поведінкові науки”. 2020. №13(42). URL: [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13\(42\)-169-202](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13(42)-169-202) (дата звернення: 30.04.2021).
3. Лукіна Т.О. Доступність освіти. Освіта дорослих: енциклопедичний словник / за ред. В.Г. Кремень, Ю.В. Ковбасюк. Київ, 2014. С. 114.
4. Лукіна Т.О. Загрози реалізації державної політики протидії обмеженню рівного доступу до освіти в Україні. Вісник післядипломної освіти. Серія “Управління та адміністрування”: зб. наук. праць. 2019. Вип. 3 (38). URL: [https://doi.org/10.32405/2522-9958-9\(38\)-10-33](https://doi.org/10.32405/2522-9958-9(38)-10-33). (дата звернення: 30.04.2021).
5. Овчарук О.В., Іванюк І.В. Результати он-лайн опитування “Потреби вчителів у підвищенні фахового рівня з питань використання цифрових засобів та ІКТ в умовах карантину”: аналітичні матеріали. Київ: ІІТЗН НАПН України, 2020. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719908> (дата звернення: 30.04.2021).
6. Про затвердження Положення про дистанційне навчання (із змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства освіти і науки № 660 від 01.06.2013, № 761 від 14.07.2015 та № 1115 від 08.09.2020): наказ Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 № 46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13> (дата звернення: 30.04.2021).
7. Ferraro F.V., Ambra F. I., Aruta L., Iavarone M. L. Distance Learning in the COVID-19 Era: Perceptions in Southern Italy. *Education Sciences*.2020. Vol.10, № 12: 355. DOI: <https://doi.org/10.3390/educsci10120355>.
8. Lazić S., Talić T., Marinković D. E-Learning in Secondary Schools in the Republic of Srpska and Improvement Suggestions in COVID-19 Setting. The 1st International Conference on Maritime Education and Development. Springer, Cham, 2021. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-64088-0_32.
9. Maelan E. N., Gustavsen Ann M., Stranger-Johannessen E., Nordahl Th. Norwegian students’ experiences of homeschooling during the COVID-19 pandemic. *European Journal of Special Needs Education*. 2021, VOL. 36, NO. 1, 5–19. DOI:10.1080/08856257.2021.1872843.
10. Pensiero N., Kelly A., Bokhove Ch. Learning inequalities during the Covid-19 pandemic: how families cope with home-schooling Southampton: monograph (working paper). University of Southampton, 2020. 20 pp. DOI:<https://doi.org/10.5258/SOTON/P0025>.
11. Silva O., Sousa Á. Perception of teachers and students about teaching and learning in the period of COVID-19 pandemic. *Proceedings of ICERI 2020 Conference*, 9th-10th November 2020. PP. 4832 – 4838. [Online]. Available: https://repositorio.uac.pt/bitstream/10400.3/5686/1/Silva_article2_ICERI2020.pdf
12. Usher A., Cervenán A. *Global Higher Education Rankings: Affordability and Accessibility in Comparative Perspective*. Toronto: The Educational Policy Institute, 2005.